

T-test για παρατηρήσεις κατά ζεύγη (paired)

Ζιντζαράς Ηλίας, M.Sc., Ph.D.

*Καθηγητής Βιομαθηματικών-Βιομετρίας
Εργαστήριο Βιομαθηματικών
Τμήμα Ιατρικής
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

*Institute for Clinical Research and Health Policy Studies
Tufts University School of Medicine
Boston, MA, USA*

*Θεόδωρος Μπρότσης, MSc, PhD
Εντεταλμένος Διδάσκων
(<http://biomath.med.uth.gr>)
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Email: tmprotsis@uth.gr*

Έλεγχος υποτασικής ιδιότητας φαρμάκου

Έλεγχος υποτασικής ιδιότητας φαρμάκου

Σε 12 άτομα χορηγήθηκε φάρμακο, το οποίο θεωρείται ότι έχει υποτασικές ιδιότητες. Η συστολική πίεση των ατόμων αυτών, σε χιλιοστά της στήλης υδραργύρου, πριν και μετά την χορήγηση του φαρμάκου, φαίνεται στην επόμενη διαφάνεια. Ζητείται:

- a. Να αξιολογηθεί στατιστικά η ενδεχόμενη υποτασική δραστηριότητα του φαρμάκου και
- b. Να καθοριστούν τα όρια αξιοπιστίας της μέσης υποτασικής δραστηριότητας του φαρμάκου

Εισαγωγή και ρύθμιση μεταβλητών

*Untitled1 [DataSet0] - IBM SPSS Statistics Data Editor

File Edit View Data Transform Analyze

	bevor	after	var
1	160,00	164,00	
2	170,00	134,00	
3	170,00	150,00	
4	152,00	140,00	
5	142,00	121,00	
6	144,00	132,00	
7	136,00	141,00	
8	147,00	153,00	
9	148,00	132,00	
10	126,00	99,00	
11	147,00	126,00	
12	139,00	133,00	

Data View

Name	Type	Width	Decimals	Label	Values	Missing	Columns	Align	Measure	Role
bevor	Numeric	8	2	Συστολική πίεση πριν την θεραπεία	None	None	8	Right	Scale	Input
after	Numeric	8	2	Συστολική πίεση μετά την θεραπεία	None	None	8	Right	Scale	Input

Variable View

Εκτέλεση του test

Analyze Direct Marketing Graphs Utilities Add-ons Window Help

- Reports
- Descriptive Statistics
- Tables
- Compare Means**
 - Means...
 - One-Sample T Test...
 - Independent-Samples T Test...
 - Paired-Samples T Test...**
 - One-Way ANOVA...
- General Linear Model
- Generalized Linear Models
- Mixed Models
- Correlate
- Regression
- Loglinear
- Classify
- Dimension Reduction
- Scale
- Nonparametric Tests
- Forecasting
- Survival
- Multiple Response
- Simulation...
- Quality Control
- ROC Curve...

Paired-Samples T Test

Paired Variables:

Pair	Variable1	Variable2
1	Συστολική...	Συστολική...
2		

OK Paste Reset Cancel Help

Αποτέλεσμα και ερμηνεία

T-Test

[DataSet0]

Paired Samples Statistics

	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Pair 1 Συστολική πίεση πριν την θεραπεία	148,4167	12	13,10419	3,78285
Συστολική πίεση μετά την θεραπεία	135,4167	12	16,63763	4,80287

Paired Samples Correlations

	N	Correlation	Sig.
Pair 1 Συστολική πίεση πριν την θεραπεία & Συστολική πίεση μετά την θεραπεία	12	,625	,030

Paired Samples Test

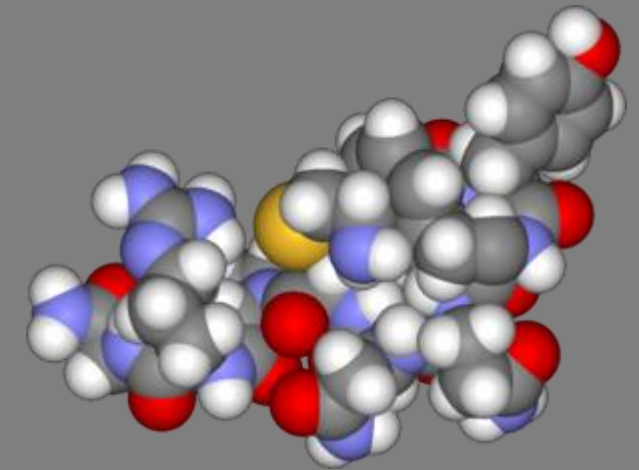
	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	Paired Differences		t	df	Sig. (2-tailed)
				95% Confidence Interval of the Difference				
				Lower	Upper			
Pair 1 Συστολική πίεση πριν την θεραπεία - Συστολική πίεση μετά την θεραπεία	13,00000	13,26650	3,82971	4,57087	21,42913	3,395	11	,006

- Το φάρμακο που μελετήθηκε διαθέτει πράγματι υποτασική ενέργεια ($p < 0.05$, Στατιστικά σημαντική)
- Η μέση υποτασική δραστηριότητα εκτιμήθηκε δειγματοληπτικά σε 13.0 χιλιοστά της στήλης υδραργύρου (Mean = 13.0)
- Με εμπιστοσύνη 95%, η πραγματική μέση υποτασική δραστηριότητα βρίσκεται μεταξύ των ορίων 4.57 και 21.43

$$\text{Mean difference} = 148.42 - 135.42 = 13$$

$$t = (\text{Mean difference})/SE = 13/3.83 = 3.39$$

Μεταβολή ποσότητας ορμόνης στο αίμα

Μεταβολή ποσότητας ορμόνης στο αίμα

Πριν	Μετά
4,30	29,60
4,60	25,10
5,20	15,50
5,20	29,60
6,60	24,10
7,20	37,80
8,40	20,20
9,00	21,90
10,40	14,20
14,00	34,60
17,80	46,20

Δίνεται η ποσότητα μίας ορμόνης που βρίσκεται στο αίμα 11 ασθενών πριν και μετά τη χορήγηση μίας θεραπείας. Μετέβαλε η θεραπεία τη μέση ποσότητα ορμόνης των ασθενών;

Μηδενική υπόθεση (H_0): Δεν υπάρχει μεταβολή της ποσότητας της ορμόνης από την επίδραση της θεραπείας

Εισαγωγή και ρύθμιση μεταβλητών

*Untitled1 [DataSet0] - IBM SPSS Statistics Data Editor

File Edit View Data Transform Analyze

	before	after	var
1	4,30	29,60	
2	4,60	25,10	
3	5,20	15,50	
4	5,20	29,60	
5	6,60	24,10	
6	7,20	37,80	
7	8,40	20,20	
8	9,00	21,90	
9	10,40	14,20	
10	14,00	34,60	
11	17,80	46,20	

Name	Type	Width	Decimals	Label	Values	Missing	Columns	Align	Measure	Role
before	Numeric	8	2	Ποσότητα ορμόνης πριν	None	None	8	≡ Right	▨ Scale	↘ Input
after	Numeric	8	2	Ποσότητα ορμόνης μετά	None	None	8	≡ Right	▨ Scale	↘ Input

Εκτέλεση του test

Analyze Direct Marketing Graphs Utilities Add-ons Window Help

- Reports
- Descriptive Statistics
- Tables
- Compare Means**
 - Means...
 - One-Sample T Test...
 - Independent-Samples T Test...
 - Paired-Samples T Test...**
 - One-Way ANOVA...
- General Linear Model
- Generalized Linear Models
- Mixed Models
- Correlate
- Regression
- Loglinear
- Classify
- Dimension Reduction
- Scale
- Nonparametric Tests
- Forecasting
- Survival
- Multiple Response
- Simulation...
- Quality Control
- ROC Curve...

Paired-Samples T Test

Paired Variables:

...	Variable1	Variable2
1	Ποσότητα ορμόνης π...	Ποσότητα ορμόνης μ...
2		

OK Paste Reset Cancel Help

Συμπέρασμα

Paired Samples Statistics

		Mean	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Pair 1	Ποσότητα ορμόνης πριν	8,4273	11	4,24832	1,28092
	Ποσότητα ορμόνης μετά	27,1636	11	9,67794	2,91801

Paired Samples Correlations

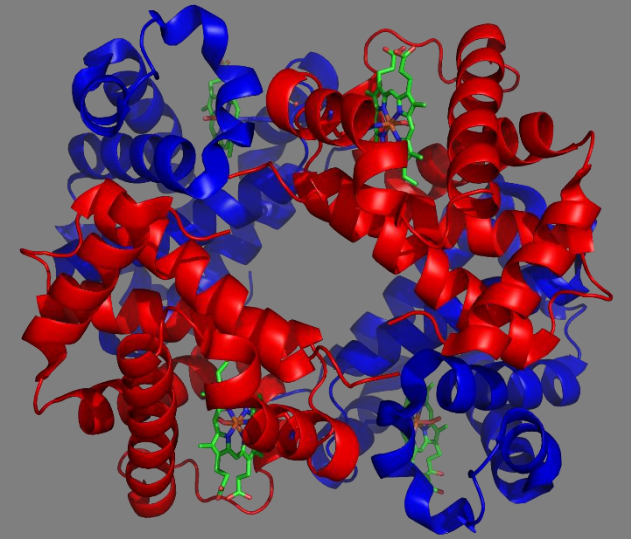
		N	Correlation	Sig.
Pair 1	Ποσότητα ορμόνης πριν & Ποσότητα ορμόνης μετά	11	,515	,105

Paired Samples Test

		Paired Differences				t	df	Sig. (2-tailed)	
		Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	95% Confidence Interval of the Difference				
					Lower				Upper
Pair 1	Ποσότητα ορμόνης πριν - Ποσότητα ορμόνης μετά	-18,73636	8,32974	2,51151	-24,33236	-13,14037	-7,460	10	,000

- Η θεραπεία που μελετήθηκε αυξάνει πράγματι τα επίπεδα της ορμόνης στο αίμα ($p < 0.001$, Στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα)
- Η μέση αύξηση εκτιμήθηκε δειγματοληπτικά σε 18.74 (Mean = 18.74)
- Με εμπιστοσύνη 95%, η πραγματική μέση αύξηση βρίσκεται μεταξύ των ορίων 13.14 και 24.33

Μεταβολή της αιμοσφαιρίνης μετά την χορήγηση
ερυθροποιητίνης

Μεταβολή της αιμοσφαιρίνης μετά την χορήγηση ερυθροποιητίνης

Έστω ότι θέλουμε να συγκρίνουμε την μεταβολή της αιμοσφαιρίνης μετά την χορήγηση ερυθροποιητίνης (EPO) σε 9 ασθενής. Τα δεδομένα (g/L) έχουν ως εξής:

Subject	After use of EPO	Before
1	160	135
2	157	126
3	153	165
4	165	122
5	155	162
6	160	122
7	165	116
8	170	136
9	157	168

Μηδενική υπόθεση (H_0): Δεν υπάρχει μεταβολή των τιμών της αιμοσφαιρίνης στους ασθενείς πριν και μετά την χορήγηση ερυθροποιητίνης.

Εισαγωγή δεδομένων και ρύθμιση μεταβλητών

Εισάγουμε στο **Data View** τα δεδομένα και κάνουμε τις ρυθμίσεις των μεταβλητών μας στο **Variable View** όπως παρακάτω

	after_epo	before
1	160	135
2	157	126
3	153	165
4	165	122
5	155	162
6	160	122
7	165	116
8	170	136
9	157	168

Data View

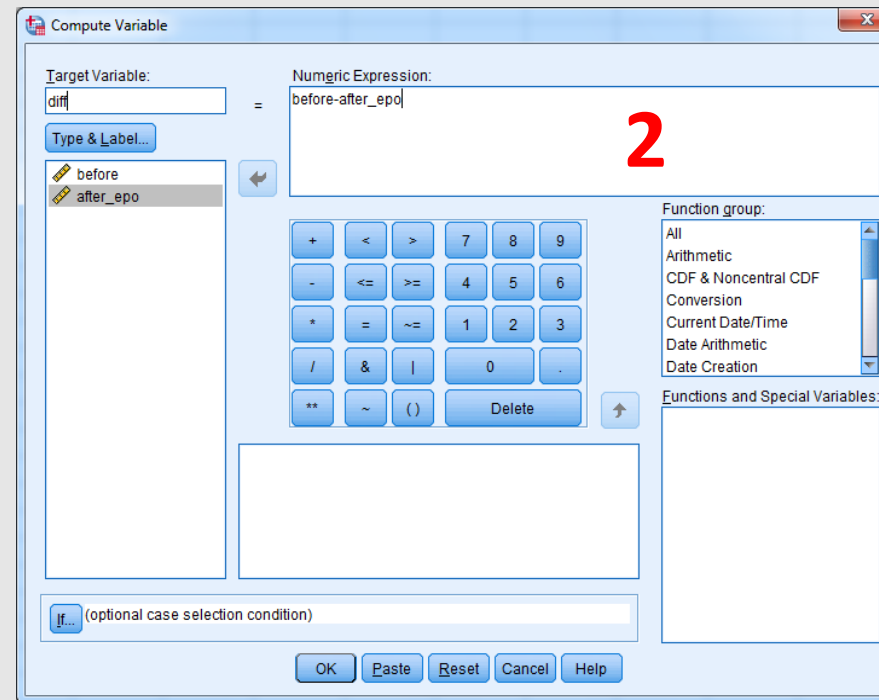
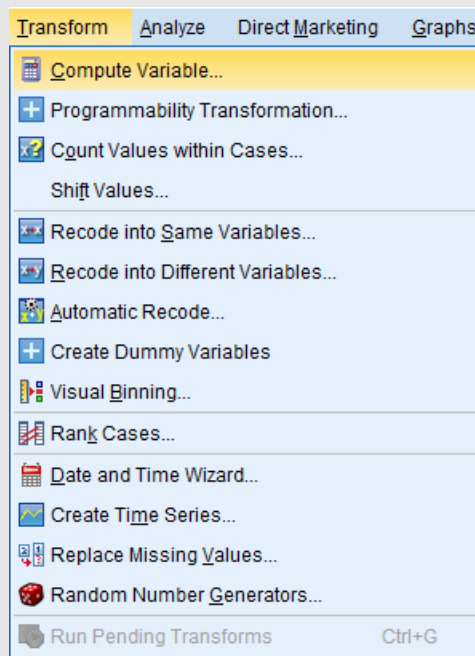
	Name	Type	Width	Decimals	Label	Values	Missing	Columns	Align	Measure	Role
1	after_epo	Numeric	8	0		None	None	8	Right	Scale	Input
2	before	Numeric	8	0		None	None	9	Right	Scale	Input

Variable View

Μεταβολή της αιμοσφαιρίνης μετά την χορήγηση ερυθροποιητίνης

Αρχικά θα πρέπει να προβούμε σε έλεγχο κανονικότητας των δεδομένων. Καθώς πρόκειται για παρατηρήσεις κατά ζεύγη, ο έλεγχος θα γίνει στην διαφορά των παρατηρήσεων. Επιλέγουμε το μενού **Transform -> Compute Variable**. Στο παράθυρο (2) σέρνουμε τη μεταβλητή **before** στον πλαίσιο **Numeric Expression:**, πληκτρολογούμε το **μείον**, σέρνουμε την μεταβλητή **after_epo** στο πλαίσιο **Numeric Expression:**, πληκτρολογούμε το νέο όνομα της μεταβλητής (**diff**) στο πεδίο **Target Variable:** και πατάμε **OK**.

Μεταβολή της αιμοσφαιρίνης μετά την χορήγηση ερυθροποιητίνης

Αμέσως μετά εμφανίζεται στο Data Editor η νέα μεταβλητή όπως φαίνεται στην παρακάτω εικόνα. Ο τύπος της μεταβλητής έχει οριστεί αυτόματα σε **Scale**.

*data1.sav [DataSet1] - IBM SPSS Statistics Data Editor

File Edit View Data Transform Analyze Direct M

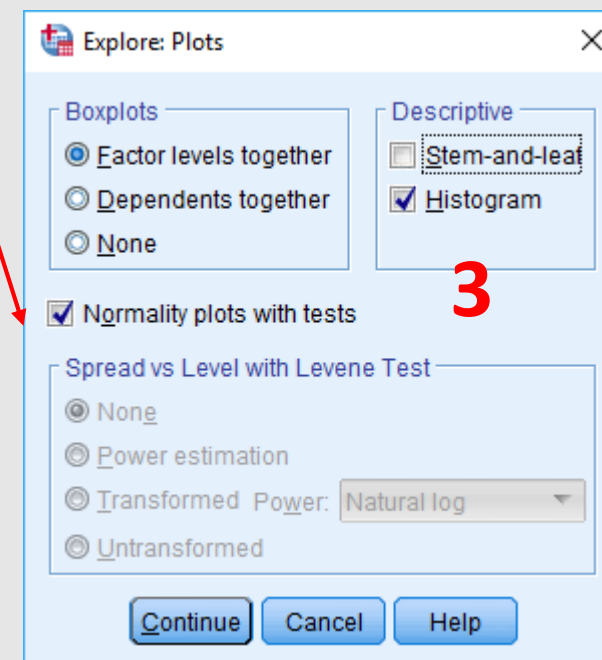
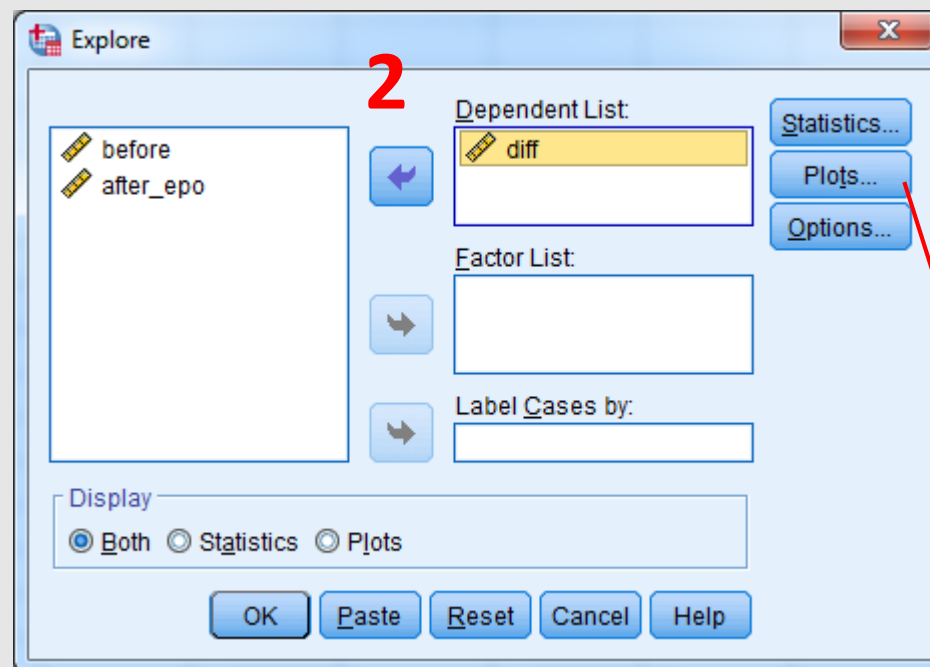
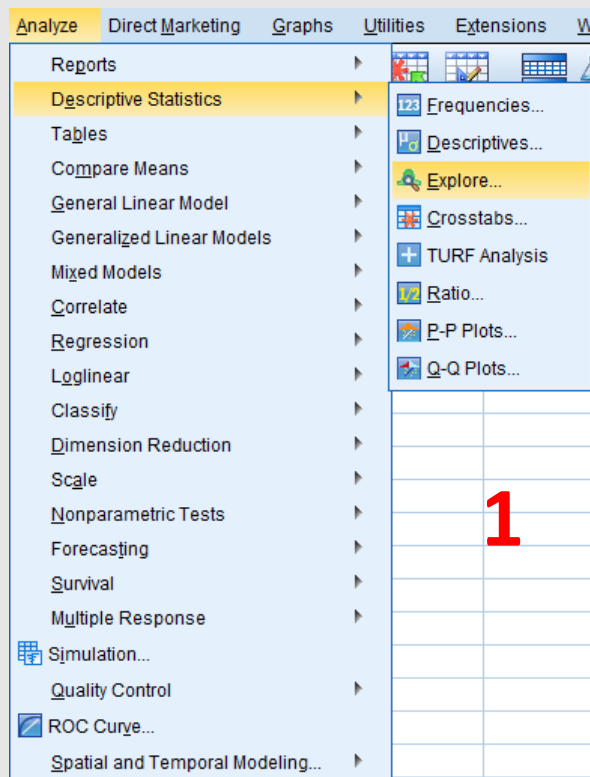
1 : before 135

	before	after_epo	diff
1	135	160	-25,00
2	126	157	-31,00
3	165	153	12,00
4	122	165	-43,00
5	162	155	7,00
6	122	160	-38,00
7	116	165	-49,00
8	136	170	-34,00
9	168	157	11,00

Μεταβολή της αιμοσφαιρίνης μετά την χορήγηση ερυθροποιητίνης

Στην συνέχεια επιλέγουμε το μενού **Analyze -> Descriptive Statistics -> Explore**. Στο παράθυρο (2) σέρνουμε την νέα μεταβλητή **diff** από το αριστερό πλαίσιο στο πλαίσιο **Dependent List**. Επιλέγουμε **Plots ...**

... Στο παράθυρο (3), επιλέγουμε **Histogram** και **Normality plots with tests**.

Μεταβολή της αιμοσφαιρίνης μετά την χορήγηση ερυθροποιητίνης

Στο **output** παράθυρο του SPSS εμφανίζονται, μεταξύ άλλων, τα παρακάτω αποτελέσματα

	Valid		Cases Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
diff	9	100.0%	0	0.0%	9	100.0%

1

	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
diff	.230	9	.186	.843	9	.062

a. Lilliefors Significance Correction

2

Από το test **Shapiro – Wilk** ($n < 50$) συμπεραίνουμε πως οι διαφορές στις τιμές της αιμοσφαιρίνης ακολουθούν κανονική κατανομή καθώς το $p - \text{value} > 0.05$ ($p - \text{value} = 0.062$).

Το test κανονικότητας **Kolmogorov-Smirnov** ελέγχεται όταν ο αριθμός των ασθενών είναι μεγαλύτερος από 50.

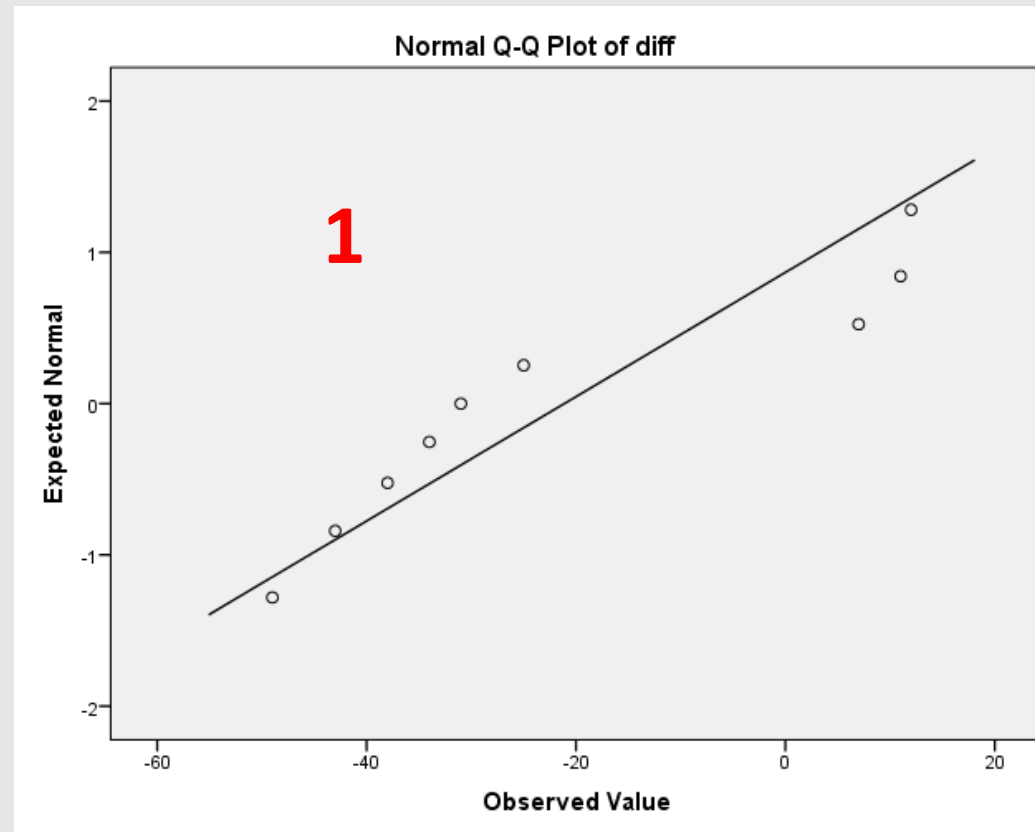
Descriptives

		Statistic	Std. Error	
diff	Mean	-21.1111	8.11282	
	95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	-39.8193	
		Upper Bound	-2.4029	
	5% Trimmed Mean	-21.4012		
	Median	-31.0000		
	Variance	592.361		
	Std. Deviation	24.33847		
	Minimum	-49.00		
	Maximum	12.00		
	Range	61.00		
	Interquartile Range	49.50		
	Skewness	.574	.717	
	Kurtosis	-1.638	1.400	

Μεταβολή της αιμοσφαιρίνης μετά την χορήγηση ερυθροποιητίνης

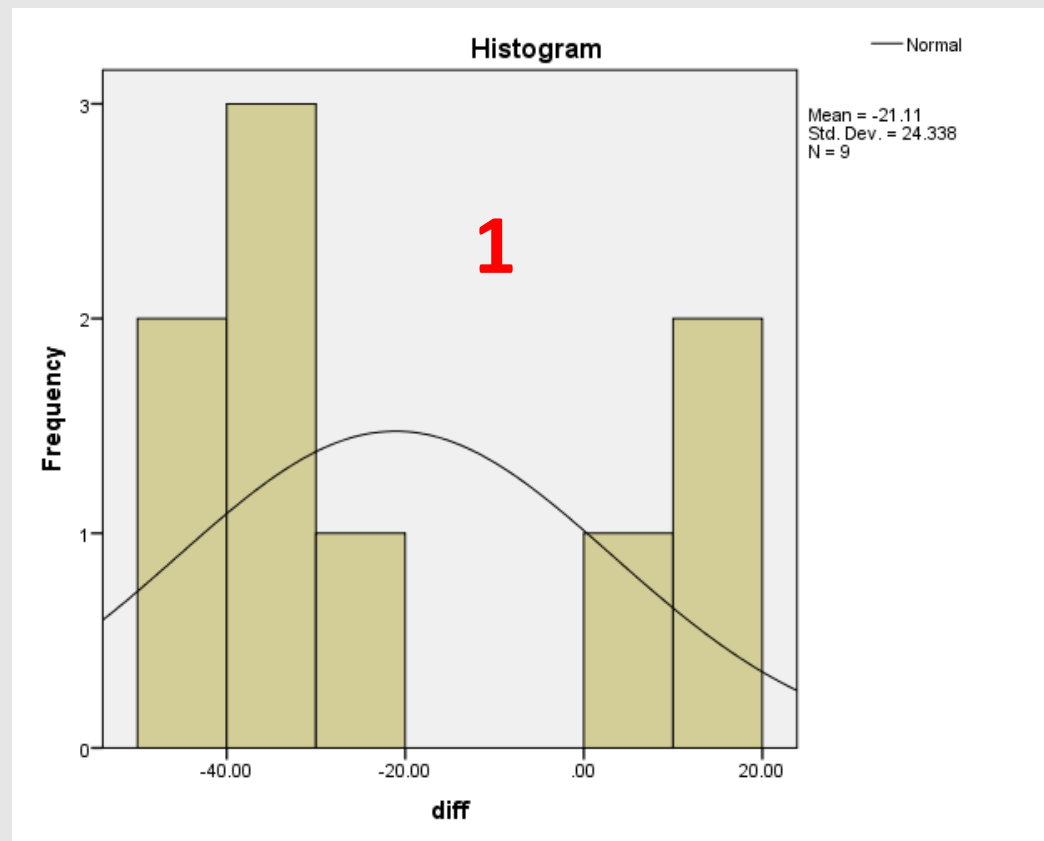
Στην εικόνα (1) εμφανίζεται το Q-Q διάγραμμα των διαφορών των τιμών της αιμοσφαιρίνης, από όπου φαίνεται πως οι τιμές αυτές ακολουθούν σε καλή προσέγγιση κανονική κατανομή

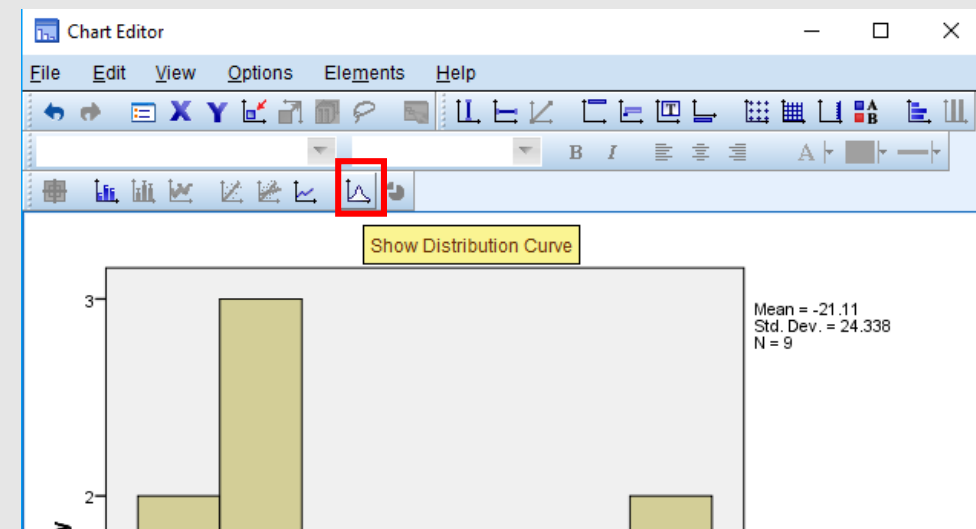

Μεταβολή της αιμοσφαιρίνης μετά την χορήγηση ερυθροποιητίνης

Στην εικόνα (1) εμφανίζεται το ιστόγραμμα των διαφορών των τιμών της αιμοσφαιρίνης μαζί με την καμπύλη κανονικότητας.

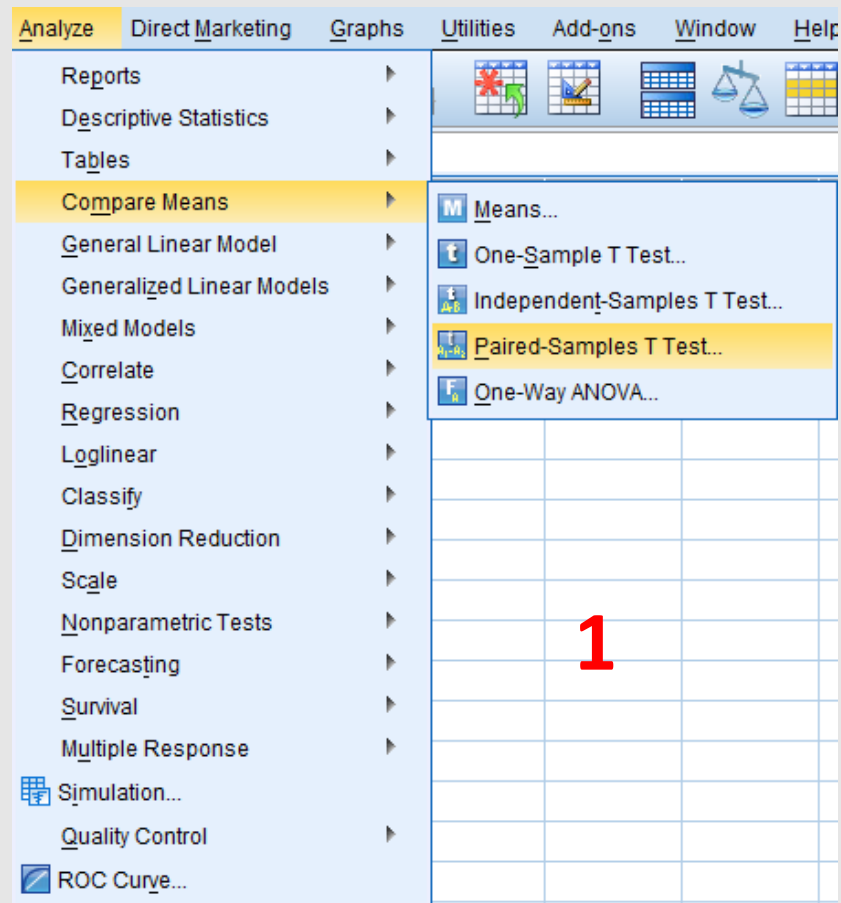

Η εμφάνιση της καμπύλης κανονικότητας έγινε με διπλό κλικ πάνω στο ιστόγραμμα και επιλογή από την μπάρα εργαλείων του εικονιδίου **Show Distribution Curve**

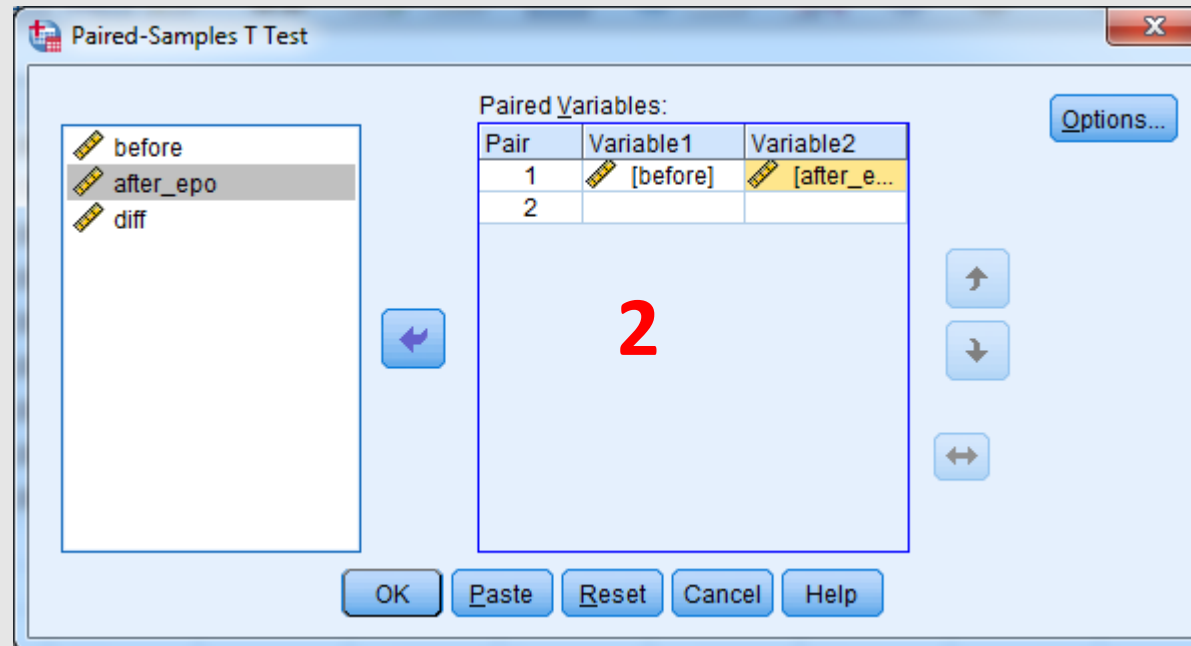

Μεταβολή της αιμοσφαιρίνης μετά την χορήγηση ερυθροποιητίνης

1. Για την ανάλυση των δεδομένων, επιλέγουμε από το μενού **Analyze -> Compare Means -> Paired-Samples T Test...** (1)

2. Στο παράθυρο (2) σέρνουμε τις μεταβλητές στο πλαίσιο **Paired Variables** και πατάμε **OK**

Συμπεράσματα

Paired Samples Statistics

		Mean	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Pair 1	before	139,11	9	20,454	6,818
	after_epo	160,22	9	5,495	1,832

Paired Samples Correlations

		N	Correlation	Sig.
Pair 1	before & after_epo	9	-,640	,064

Paired Samples Test

Paired Differences

		Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	95% Confidence Interval of the Difference		t	df	Sig. (2-tailed)
					Lower	Upper			
Pair 1	before - after_epo	-21,111	24,338	8,113	-39,819	-2,403	-2,602	8	,032

- Η χορήγηση της EPO πράγματι αύξησε την τιμή της αιμοσφαιρίνης
- Η μέση τιμή της διαφοράς (21.111 g/L) των τιμών της αιμοσφαιρίνης πριν και μετά τη χορήγηση EPO είναι στατιστικά σημαντική, με επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας $P < 0.05$
- Η μέση τιμή της διαφοράς αυτής εκτιμήθηκε δειγματοληπτικά σε 21.111 g/L (Mean = 21.111)
- Με εμπιστοσύνη 95%, η πραγματική μέση διαφορά βρίσκεται μεταξύ των ορίων -39.819 και -2.403 και g/L.